

САРСЫН - 1 МААЙ!

Норуот күүһэ - көмүөл күүһэ!

Нам улууһун хаһыата * 1935 сыл алтынны 5 күнүгэр торүттэммитэ

1998 с.
Муус устар
30
күлү
чэппиэр
№ 49-50 (8425)

"Тыл - омум баар-суох сыаннаһа уонна быстыспат бэлиэтэ. Хас биирдии норуот бэйэтин ураты майгыннаах культуратын, үгэстэрин, тылын харыстыыр сувереннай бырааптаах."

Саха Республикатын Тыл туһунан Сокуонуттан

Маай... Күөх Маай... Ааспыт «улу-гуруу» сылларыгар күүтүүлээх кэрэ-бэлиэ бырааһынньык буолара. Дьон-сэргэ бөбө тобуруйар күн үүнэрэ. Оскуолаларынан, үлэ коллективтарынан холуонналарга мустан сэлэ-

көрөөччүгэ да үтө наставрыаннаһы үөскэтэр, манна соротохсуйбут, тус бэйэ ырыгар эрэ мунураабыт суох буолар. Ол эбэтэр дьон-сэргэ үөрбүт-көппүт сүргэтиттэн бэриһин-нэрэбин, олоххо тардыһар санааг күүһүрэр.

ҮЛЭ ЭЙЭ СААС

Иккиһинэн, кыһынгы тымныыларга дьэбэ хаайтарбыт, өр кэмгэ көрсүбэтэх дьон бэйэ-бэйэлэрин булсаннар сааскы сылаас салгынга ирэр-хоро кэпсэтэн, ону-маны дуоһуйа сэлэргэһэллэр.

Маай — бу көрсүһүү үөрүүтэ-көтүүтэ.

Уу харчынаа, сыл кыһынныгы бырааһынньыгар дьон-сэргэ син-биир элбэхтик тахсар,

лии хаамсарбыт туораттан көрдөххө бэрт үчүгэйэ. Демонстрацияга кыттааччылары барыларын үүрэн-үтүрүйэн, куттаан хаамтараллара дири олуона буоллаа. Билигин санаатахха маных түмсүү, хаамсыы икки өрүттээх диэхпитин сөп.

Бастатан этгэххэ, хаһан да, хаһан да бииргэ түмсэрбит кыттааччыга да,

кыттар — Маай бырааһынньыга! Сарсын сааскы чабылхай күн сардангаларын айхаллы, билэр-билбэт дьоммут үөрүүлэрин үлэстэ дууһа-бытын, санаабытын сэргэхситэ тахсыабын болуоссака, кыттыабын!

МААЙ — СААС, ҮЛЭ БЫРААҤЫННЬЫГА!

1998 сыл ыам ыйын 2 уонна 9 күннэригэр эрөбүл күннэри ыам ыйын 4 уонна 11 күннэригэр көһөрөр туһунан СР Правительствотун муус устар 24 күнүгэр 412 -р №-дээх

ДБАҤААА

1998 сыл ыам ыйын 2 уонна ыам ыйын 9 күннэринээги эрөбүл уонна бырааһынньык күннэр бииргэ түбэһиллэринэн сибээстэн, Российскай Федерация КЗОТун 65 ыстатыгыгар сөп түбэһинэрэн, эрөбүл күннэр тулааннарынан 1998 сыл ыам ыйын 4 уонна ыам ыйын 11 күннэригэр көһөрүлүмүр.

Саха Республикатын Правительствотун Председателэ В.Власов.

АБЫЙАХ ТЫЛ МИННЬИГЭС

Быйыл күһүн саха улахан ученайа, историк Гаврил Васильевич Ксенофонтов 110 сааһын туолар. Хаҥалас улууһун обществонноһа, дьаһаптата киһи олобун, үлэтин сырдатты үлэтин ааспыт сыл этинньиттэн «Гумилевская аабыларынан» саба-лаабыттар. Былаан быһытынан киһи улуустарга сылдьан Г.В. Ксенофонтов ааһын дьонго-сэргэбэ тирээллэр. Уулуук Нам селотугар Н.М. Рыкунов ааһын улуустаагы киһи библиотекаба оскуола үлээнэччилэрин уонна учууталларын, НП студенаарын кытта көрсүтүлэр. Г.В. Ксенофонтов үлэтин, олобун сырдаттылар. Киһи ис хоһоонноох киһигэ уонна хаартыска быыстапкатын ажалан туруордулар.

Муус устар бүтэһигэр «Хотугу сулус» республикатаагы 060 фестивалын сүүмэрдир конкурсугар Нам улууһунтан 5 коллектив, 12 биндиһилээн толоороччу кытына.

Быйылгы үөрэх дьылыгар Нам улууһунтан «Биллүүр уонна үгүкүүлүү эдэр саас» диир оскуола үлээнэччилэригэр вокалистар уонна үгүкүүһүттэр конкурстара ытыллыбыт. Улуус бары оскуолаларыттан 500-кэ кыттыбытыттан 88 финалга кирибиттэн талыллан 12 бастыһы оло «Хотугу сулус» конкурска кыттар чыскаҕа тиксибитэ. Республикаагы сүүмэрдир конкурс кыттааччыта теһе да элбэһин иһин уонна тэри бары конкурс 1 турууга-абат

Хатырык нэһилигэр баһылыгынан аһаммыт Д.Д.Пахомов олохтоох ветеранары кытта көрсөн, хайдах былааннаахтык үлэһиттэрин туһунан чолчуламмыт программатын кытта билиһиннэрдэ. Муһунаха барыта 48 киһи сырытта, итинтэн 11-рэ бэйэлэрин баба санааларын атастастылар.

Тыл элпигэр баһылык программатын толору биһирээтилэр, өссө ханнык түгэннэргэ болгомто ууруллуохтаабыр субэни биһирдир, баар ыраахаттарга тохтоотулар. Инники өттүгэр баһылык үлэтигэр ситиһини баһардылар.

Бэйэ информ.

БАСТАКЫ СЫЛ ТҮМҮГЭ

Нам улууһун дьаһалтатын баһылыга А.Н.Ядрев 1997 сылы М.К.Аммосов сылынан биллэрэн турар. Ол кинигэтин уһулдуучулаах биир дойдулаахпыт аатынан улуустаагы фондары тэрийии көрүллүбүтэ.

Ону олоххо киллэрэр сыаллаах 1997 с. кулун тулар сагытыгар сурук-бичик түмүллэн ити ый 13 күнүгэр фонда устаба ыһыллан, Саха республикатын юстициятын министрэ 102-п-97 №-дээх дьаһалтын бигэрэһин, 2199 №-дээх госуударственай тиһиликкэ суруллан, тусла аахсар сөгүтүк улуустаагы М.К.Аммосов аатынан фонда үлэтин сағалаабыта.

Штатка анардас толоороччу директор уонна хаһнаас анагырар бухгалтер көрүллүбүтэ. Аан бастакынан фонданы аһыга Нерюнтри куорат администрацията быһааччы көмүчү онорбута.

Олохтоох улуус баһылыгын дьаһалтын фонданы тэрийии быһытынан, биирдии күннээх хаһнаһы хас биирдии тэрилтэ, ха-

һаайыстыба, учреждение о.д.а. биһириндэрэ көрүллүбүтэ. Маны тута олоххо киллэрингэ аһаан олохтоох телевидениеһин муус устар 6 күнүгэр телемарафон ыһыллыбыта. Бу күн 14 тэрилтэ уонна 28 биһирдилээн дьон кыттан, барыллаан аарыһынан, барыта 95 мөл.солк. суумалаах үлэ киллэриллиэхтээриттэн, 4,3 мөл. уу харчынаан кирибитэ уонна толорууга ыһыллыбыта.

Бу кирибит үптэн «Ырыа кытыла» конкурска, Нам-Таатта маршрутунан хайыһарынан сүүрүүгэ көмө бэриллибитэ. Маны таһынан «Дьоллоох түгэн», «Вийниги Максимнарбыт», «Тамадалар» конкурстарыгар фонда спонсордаабыта.

Сыл сағалаанытыгар фондага аһаан 55 тэрилтэ көмө көрдөөн суруктары тирдиһиппит эрэри, үгүстэрэ кыах тиһибитинэн бу амалыбатын туһунан утары да, суругунан да

эппиэттэри биһирбиттэрэ. Арай Нерюнтри куораттан, Уһаһэ Бүдүү улууһунтан, үөрөх министрствотыттан, үлэ министрствотун ревизионай управлениетиттан, «Вонус» фирматтан, Дьокуускайдаагы нефтебазаттан, «Якутмелбел» АХ-тан көмөлөр кирибиттэрэ.

Сыл устата фондага биһир күннээх хаһнаастарын 10 олохтоох дьаһалта, 22 тэрилтэ уктулар. Ону таһынан 37 биһирдилээн дьонтон, кыамааттар дьыэлэригэр олоһор 21 кырдыа-аһаста уонна Хатырык, Хамаҕатта I сүһүк партиянай тэрилтэлэригэр, Хатыр Арыс ветеранарыттан быһааччы көмөлөр оноруллубуттара.

Юбилейдаах сыл биһир сүүрүн бэлиэтиин М.К.Аммосов 100 сааһыгар аһааллаах лотерея оһоньонуга буолла. Бары билэригит курдук хаһнаас калиттин хааһыта бытаарбытынан, хас да болдьохтоһон

1997 с. аһынны 25 күнүгэр лотерея тираһа таһаара ситиһилибитэ. 1998 с. тохсунуун 26 күнүттэн сүүйүүдү биһир сағалаан, кулун тулар 15 күнүгэр түмүктэммитэ. Барыта 500-төн таһа сүүйүү хаһаайыннарын булдулар. Географията да кириэ: Дьокуускай куорат, Хаҥалас, Чурапчы, Горнай, Мэһэ-Хаҥалас, Эдьигээн, Ленский, Верхоянский, Сунтаар, Уһа Халыны улуустары олохтоохторугар тиһигилэр.

Улахан сүүйүүлэр үгүстэрэ бэйэбит улууспугар хаалдылар. Олорго кириһэллэр куюһнай гарнитур, икки дьиа уһаайба, мотоцик, ыһыэр, велосипедтар уода.

Манна болэмэниллибит 50 тыһ. лотерея биллэтииттэн атыта баара-суоҕа 19,7 тыһ. эрэ барбытын уонна оһоньоммут 2500 устука сүүйүүттэн, 520-та

хаһаайыһын булбутун бэлиэтиэххэ наада.

Түмүктээн эттэххэ, лотерея оһоньуун ырытыгы көрдөрбүтүнэн уонна дьон да сөпкө бэлиэстэригинэн, биллэти аһсаан өттүнэн эки кирэтиһпэккэ, бөдөн супер-биһириттэр онуларыгар сөбүгөр сыһалаахтары олохтуур уонна аһсаанын элбөтөр сөптөөх буолуо эбит. Онон кэлэр өттүгэр бу итэһэстэргэн үөрөх ылан, тупсаран иһэри наадалаарынан аһаабын.

Итинтэн ситтэргэн фонда инники сыһала-соруу хайдаһый дьингэ маньыктарга тохтоуу бу баарылар. М.К.Аммосов аатынан фонда салгы үлэлири сирдээх, бэйэтин устаабын да быһыытынан. Онон эбэн эттэххэ, кэлэр сылта биһиги улууспуг тэриллибитэ 200 сыһын туолар юбилейин бэлиэтиринэн да сибээстээн. Онооха бу фондага салгы үбү киллэрингэ, бастатан туран, олохтоох нэһилиэ-

нээҕэ тирээригэр, киһи быһааччы өйөбүдүн ыларга уонна урут тахсыбыт дьаһалы олоххо киллэрэи, салгы улуустары, араас тэрилтэлэри, фондалары, бааһнары кытта сибээһи олохтоһун.

Улуус уран тарбахтаахтары онгоһуктарын хомуйан быһасталка-эргин тэрийии, маны тэһэ бэйэ иһинэн араас аһса-үлгэ туһуттулар табаардары нэһилиэһинэр аһылаан үбү киллэриһин.

Улууска республиканскай суолталаах туристическай баһаны тэрийэн, онно дьону-сэргэни, аһын да сирдэртэн, омум да дойдудуларьттан туристары сырыһынарары, ол түмүгэр фонда үбүн хаһатары ситиһэргэ.

Инники соруктар киһинэр, ону толорууга фонда эрэ буолбакка, бары күргүөмүһүн түсүһэрбит наада.

Н.ПЕТРОВ,
М.К.Аммосов аатынан фонда толоороччу директора.

МААЙ СЫЛААНЫНАН ИЛБИЙЭР

АСФАЛЬТ СУОЛ ТЫРГЫЛЛАРЫН КУУТЭБИТ

Фоторепортаж

ОБУРУОТЧУТ ОХЛОПКОВТАР

Обуруот аһын үүнэринэн дьарыктанар «Сайылык» бааһынай хаһаайыстыба 1992 сыллаахха сайын от ийин бүтүүтэ тэримбитэ. Хаһаайыстыба Охлопковтар дьинэ кэргэттэрэ хортуолпуй, халпыыста уо. д. а. обуруот аһын олордолор. Хаһаайыстыба салайааччыта — ыал абата Иван Васильевич уонча киһи үлэтин-хамнаһын иилиир-сабадьыр. Аабар-суотугар үлэтин кэргэнэ Людмила Прокопьевна толорор.

Быйылгыттан хортуолпуй, обуруот аһын идэтибит хаһаайыстыбата дьинэ онтортороору докумуон хомуйса сыдыахтар. Абыһах хонугунан дьылбалара быһаарылмахтаах. Базалара Никольскайга баар, онтон ыһар сирдэрэ Намынан уонна Никольскайынан тэнийэн сылар.

Быйырын ардахтаах дьыл буолан үүнүүдэрэ куһаҕана суох этэ. 200 т хортуолпуй, 200 т халпыыста, 6 т моркуол, 6 т свека хостон Дьокуускайга Крестинскай рынокка уонна Намга тэриилтэринэн батарыттар.

«Сайылыктар» бастаан тэриммэлэригэр туохтара да суоба, билигин атахтарыгар туран техника өтүгүн толору хааччылыахтаахтар. Никольскайга 300 тонналаах овоцехранилищелаахтар, эмиэ онно автозаправочнай станциялаахтар. Быйыл кыһын 40 тонналаах бууус огостубуттар. Артаһытэ техника киэрэр Гаврилын көндөйө бүтэн турар, быйыл үлэбэ кириэхтээх.

Быйырын гаттан сортовоу хортуоптуй олодуутуулан дьарыктаналар, быйыл помидор олодор санаалаахтар, инчигэ рассадик тутар быһааннахтар.

Билигин кэмгэ бэйэни харыстаммакка үлэлиир киһи эрэ байылаатык олоорун нэһилиэнньэ билэ-көрөн эрдэбэ. Охлопковтар сайыны кэмгэ бааһынаба күнүнэри-түүнүнэри үлэстэн аһахтарын иттиллээр, бааһына киһилэргэ сайылык курдук буолар. Ону аһан нэһилиэнньэбэ аһылаан.

Хаартыскаба: «Сайылык» бааһынай хаһаайыстыба салайааччыта Охлопков Иван Васильевич.

Нам улууһун промышленнай тэриилтэригэр биридэстэринэн суолу тутар, өрөмүөнүүр упралдылар. Бу аһаҕаһытэ директор Алексей Степанович Федоров маньык кэпсэтэ: — «Автодор» акционернай обществова уларытан тэрийи бара турар. Правительство уураарынан уурайан госуларственнай унитарнай предприятие буолуохтаах. Уларытан тэрийи уурааба тахсыбыта. Онон биги тэриилтэбит инники дьылдратын быһаарар улахан бопуруос турар — атын предприятие тэрииллэр дуу, эбэтэр

бэйэб-иһиги хаалабыт дуу д.б.б. Син биер госуларственнай унитарнай предприятие буоларбыт буолуо. Быйылгы сылга 18 млрд. солкуобайдаах үлэ оҕоһуллуохтаах, онно киэрэр 5 км асфальт суол оҕоһуута уонна 9 млрд. солкуобайдаах суол өрөмүөнүн, харайы үлэлэрэ. Үөдэй суолугар 3 км, Маймага суолугар 2 км уонна Искра суола оҕоһуллуохтаахтар. Билигин туругунан техникаларбыт бары техкөрүүнү аастылар. Биэс тыһыынча куб. куумак, шебенка тэһилинэ. Аны Атамайга баар гравий аҕалыллыахтаах. Дьон үлэлиир настырыаннаһаах.

Хамнас өттүгэр ыарахаттар бааллар. 2,5 млрд. солк. хамнаска уонна 5 млрд. солк. атын иэстэрибин ылбакка олоробут. Онон куорат суутугар сууттаһа сыдыабыт. Билигин үлэли олоор дьибиттээн асфаллыыр-бетоннуур завод (АБЗ) территориятыгар көһөөрү сыдыабыт. Онон былырын ГРП үлэбэ кирибитэ. Хонтуора, гараж отоплениета бүтүөхтээх. Арочнай гараж туутугар үлэ баар, харчытан инчиги итиитэ холбоммокко турар. Онон билигин үлэли олоор территориябытын атын хайысхага туһанаары гынабыт. Чааһынай массыналары

өрөмүөнүүр сыах да курдук буолуон сөп. Кирпиччэ, шлакоблок оҕорон таһаарар станоктары булбуппут, ол үлэбэ киридэбинэ боро-дууһа таһааран нэбэ (Партизан) үпчатыга мыйыа этибит. Бу үлэлэргэ 100 т цемент буллуубута. Улоһиттэр олохторун тупсарга үлэлэһэбит. Ол курдук, подсобнай хаһаайыстыбабытыгар 30 сылгылаахпыт. Сайынын оттоон биэрэбит. Бу сайын 5 км, ол эбэтэр Хамадтааттан Никольскайга дьэри асфальт суол оҕорухтаахпыт. Ыам ыйын 10-15 күнүттэн үлэтибин саҕалыахпыт. 5 км эрэ мунурдампаһыт, маты-

рийаал баар буоллаһына, күн-дьыл туран биэрэбинэ (асфальт суол ардах комигер кутуллубат) балаҕан ыйын 10 күнүгэр дьэри эбии оҕорухпутун син. АБЗ-га асфальт оҕорор биригээдэ бэлэм. Барыта бигумтан тутулуктаах, билигин 60 т битум баар. Эсэ эбии өрүһүнэн кэлиэхтээх.

БЭЙЭ ИНФОРМ.

Хаартыскаба: ДРСУ начальнига Федоров Алексей Степанович. АБЗ-га үлэ күөстүү оргуйар. Суоппар Федоров Александр Иванович. 5-с разрядтаах сварщиктар Баишев Николай Гаврилович (хамнас), Абзгилдин Ф.Х.

АЛМААҢЫ КЫРЫЫЛЫР ЗАВОД

Бу завод 1994 сылтан үлэтин сабалаабыта. Директор эбэһинэһин толорор К.Е. Аммосов билигини туруктарын, үлэлэрин туһунан бу курдук кэпсэтэ: — Уолсайа 30 үлэһиттээхпит. Кинилэртэн производствоба быһаччы үлэлэһэрэ 17-тэ, ол ичигэр 10

кырыылааччы баар уонна үс үөрэнээччилээхпит. 1994 с. 815,18 карат бриллианы кырыылаабытыт. 1995 с. — 1307,28 карат, 1996 с. — 2114,21 уонна 1997 сылга 1962,12 карат бриллианы кырыылаан таһаарбытыт. Ааспыт сылга республика үрдүнэн алмаз сырь-

ета, ордук сэтинньиттэн бэриллибэккэ, үлэ фрона абыһаан, оҕорон таһаарыбыт намтаата. Республика заводтара бары кэриэтэ тохтуу-тохтуу үлэлэбиппит. Кэлин бэйэбит «Сапи-Диам» фирматтан сырьэ кэпсэтэн, эмиэ тохтоон ыла-ыла үлэлэбиппит. 1998 с. үктэнэн баран тохсунньуга кырыылаабытыт, олунньуга тохтообуппут, кулун тутарга эмиэ үлэлээн баран, төлөбүр суох уоплускаба ыыппытыт уонча хонно. Хамнаска абысый иэстээхпит уонна төһө харчы көстөрүөн, буларбытынан аванс эгин биэрэтиибит.

Урукку өттүгэр республикаба ытыллар күрэхтэһинилэргэ биги кырыылааччыларбыт ситиһинилээхтик кыттан, бириэтээх мистэлэри ылыбытара. Былырын А.А. Федорова (билигин кэргэнинэн Гаврильева) уонна В.П. Ядрихинская эмиэ үрдүк таһымнаахтык кырыылаан үс ичигэр кирибиттэрэ. Заводутугар Барнаул, Троицкай, Куса куораттартан көмөлөһүүннэрэр сыаллаах специалистары ыгырар үлэлэтэбит. Он оһуктарбытын «Туймаада Даймонд» ААО-ба, сырьэ ыларбытынан, туттарабыт. Билигин бытархай сырьэба

үлэстэбипит, барыһа суох эбит. Иннигин орто, улахан сырьеларга үлэстэххэ ордук буолсу дьинэ санаатыбыт. Кырыылыыр заводтар дьылбалара Ил Түмэнгэ көрүлүөхтээх. Ордук ыраах сытар кэксэ заводтар «тонорууга» барар туруктаахтар. Биги бу күнүгэр «АПРОСА» АК бэрэстэбипит элэрэ кэпсэлэрин күүтэбит. Онон үлэ туһунан кэпсэтиэхтээхпит. Ону таһынан кэксэ партнердары көрдөөн кэпсэтиһи бара турар.

Хаартыскаба: завод директорын эт. Аммосов Кир Егорович

БИЛЛЭРИИ

УЛУУ КЫАЙЫГА АНАЛЛААХ КРОСС УОННА ЭСТАФЕТА БАЛАҢЫАННАҢАТА

Кросс ыам ыйын 9 күнүгэр күнүс 11 чаастан М.К.Аммосов болуоссатыгар ытыллар: 5000 м. — эр дьон; 3000 м. — эр дьон; 3000 м. — дьахталлар; 1000 м. — дьахталлар; 3000 м. — эр дьон (40-н үөһэ); 2000 м. — дьахталлар (35-н үөһэ); 3000 м. — эр дьон (50-н үөһэ).

Эстафета: I этап 1000 м. — эр дьон; II этап 500 м. — дьахталлар; III этап 500 м. — эр дьон; IV этап 300 м. — дьахталлар; V этап 800 м. — эр дьон; VI этап 200 м. — дьахталлар; VII этап 400 м. — эр дьон; VIII этап 300 м. — дьахталлар.

Эстафетага хамаандалар нүөмөрдэрэ: Үөдэй — 1; I Хомуस्ताах — 2; Партизан — 3; Хамаатта — 4; НПУ — 5; Нам — 6; НСРУ — 7; Аппааны — 8; Бөтүн — 9; Модут — 10; Хатырык — 11; II Хомуस्ताах — 12; Кебекен — 13.

Спорт отдела.

Н.П.Колпашиков:

«ОЛУҢУН АСТЫННЫМ, СҮРГЭМ КӨТӨБҮЛҮННЭ»

Билэрин курдук Сир күнүнэн сибээстээн «Күн күбэй Ийэ сирим» диян девизтээх телемарафон муус устар 22 күнүгэр ытыллыбыта. Марафону тэрийээччилэртэн бирдэстэрэ «Эхо» экологической технической киин директору Николай Петрович Колпашиковы кытта көрсөн бу телемарафон туһунан ыйыталастыбыт.

КОРР: Николай Петрович, Сир күнүн бэлэтээһини биһиги улууска сүрүннээн эһиги эрэ телемарафонугу туһуна бэлэтээбиди быһыылаах. Бу марафону тэрийээччилэринэн кимнээх буолалларый?

Н.П.Колпашиков: «Эгсизли хохуун оролоро» — «ЭХО» — экологической-технической киин, Намнаары киновидеотехникин, «Нам» телерадиокинн көвүлээһинэринэн бу марафон тэрриллэн ытыллыына.

КОРР: Сир күнүнэн эрэ буолбакка, туох эрэ сыаллаах-соруктаах ытыллыбыта буолуодии?

Н.П.Колпашиков: Онук бөрө. Кыратык тэрийээн эттэххэ биһиги экологической киймит төрүттэммитэ, государственнай регистрацияны барбыта хас да сыл буолла. Ол гынан баран сыл аайы оролор бэйэлэрин күүстэринэн, кирилэр төрөппүттэрин көмөлөрүнөн хас да тыһын айылдыан араҥачылыыр сыаллаах походылар тэрийинилэр. Билигин адыас материалнай-технической базаны эстэн, ресурсабыт бүтөн барда. Убүлээһин көрүлүбүтү да счешпүт сабыылаах буолан сох-

хор солкубай киирбэт да, тахсыбат да. Онон кэлэр сайын үлэбитин салгыы ытыар сыалтан экологической-технической киин материалнай-технической базаны бөдөрөгөтөр сыаллаах барда. Итини тэнгэ «Сардага» кинотеатра национальнай киинэ, телевидение оркулатын тэрийэргэ эмиз стартовай үп-харчы булуохпутун баарбыппыт. Сүрүннээн марафон сыала-соруга итинник.

КОРР: Олохтоохтор уонна улуус тэрлэтэлэр кытытыллара хайдаый?

Н.П.Колпашиков: Соһууан да хааллыбыт, айылга харыстабылын болпуроохугар дьон өйө-санаата улаханник тохтообут эбит. Этэргэ дылы кытытышы ылбатах тэрлэтэ диян ахсаанаах. Марафонга 8 оро сада, 10 орто оркуола каларына, улуус оркуолаарын телевидеостудиялара, үгүкүү, ырыа коллективтара, араас тэрлэтэлэр, айылдыан харыстыыр органнар активнайдык кытынылар. Аһаҥас эфиринан кэлэн марафон кэмигэр барыта 550 киһи быһаччы эфиринан тахсан кытытыны ылла. «ЭХО» киин программатын, сыалын-со-

ругун өйөөн, киин туруорсар болпуроустарыгар кытытыны ылан 1908 киһи иһин баттаан хааллардылар.

КОРР: Дьэ, Николай Петрович, саха дьонун бэрээдэгинэн малтачы ыйыттаха төһө үп-харчы, материалнай көмө оҥоһуллуна?

Н.П.Колпашиков: Дьонго-сэргэ, тэрлэтэлэргэ үп-харчы кырыымчыгы билэн-көрөн сылдыбыт, ол эрэри анардас биһиги ылар эрэ туһугар бу акцияны оҥорботохпут. Уөһэ эпитим курдук Сир күнүнэн сибээстээн төрөөбүт айылдыбытын араҥа ччылааһына дьон-сэргэ, общественность болпуротун тардар сыаллаах тэрийиппит. Ол сыалбыт ситиһиллибитин туһунан ити билигин болпуротускар эппизтээбитим чарылхайдык көрдөһүлүр. Уу харчынан аныгылыһынан 2182 солк. киирдэ, мань тэнгэ походукутугар өйөү оҥостун диян социальнай харалта управлениета 500 солкубайдаах бордуюктанан көмөлөһөр буолла. Биридэ сылдыр экспедициябыт бензин ороскуотун уйунар буолдулар. Итини таһынан мунҥа, 23 видеокасета биэрэн санаабытын

өрө көтөхтүлэр, оннооһор дьэ сибэккилэригэр тийэ бэлэх оҥордулар. Кэпсэтиһи бэрээдэгинэн кэлэр өттүгүр салгыы материалнай көмөнү оҥорох буолбут тэрлэтэ албэх.

КОРР: Марафон кэмигэр эбии туох дьаһаллар ытытыллылар?

Н.П.Колпашиков: «Айылга — биһиги доһорбун» телевикторина ытытылына. «Сахафильм» кинокомпания айар бөлөү улуус телестудияларыгар туһалаах практической семинары ытта. «Сардага» кинотеатра фойетугар айылдаа анааллаах оро урууһун быстапката туруорулуна. «Айылдыан харыстаа» диян темаҥа плакаттар конкурстара буолла.

КОРР: Марафону өйөөн көмөлөспүт тэрлэтэлэртэн аатталаах дуо?

Н.П.Колпашиков: Улуус тэрлэтэлэрин көмөлөрө туох да баһаам. Ону барытын эридьиэстир сочо табыһаа суох. Намнаары лесхоз биһиги тэрлэтэбит иһинэн анал штаты көрөн, үлэһити тутоох буолбута олус өйбүлүлээх. Көмө оҥорбун бары тэрлэтэлэргэ махтанан туран Дьокуускайтан

Президент аппаратаын секретариатын салайааччыта К.К.Корякин, «Бичик» издательствоттан Н.М.Осипов, «Сахаполиграфиздат» компаниятан Т.Е.Сивцев, республика үөрэтин министрствоттан Н.С.Сивцева тэрлэтэлэрэ, республикаҥа оҥо кылааһы таһынан үлэни тэрийэр киин, «Сахафильм» компания, Саха республикатын кинематографиятын комитета, о.д.а. көмөлөспүттэрин, өйөөбүттэрин иһин истинник махтанабыт.

КОРР: Марафон курдук акциялар сэдэхтик да буоллар улуус үрдүнэн сии ытытылаллар. Олорго ис сүрэхтэриттэн кытыар дьоннор баар буолаллар. Бу ытытыллыбыт марафонга кытытыны ылбыт тэрлэтэлэри уонна биридилээн дьоннортон кимнээҥи эмэ бэлэтээн дуо?

Н.П.Колпашиков: Оро садтарын коллективтара, оркуолаар активнайдык кытытытыларын этэн турабын. Утуе оркуолаар 100 солк. үбү киллэрдилэр. Улуус баһылыга А.Н.Ядрев алта киһилээх дьэ кэргэни аатыттан 100 солк. киллэрдэ. Аһаҥас эфиргэ тахсыбыт айылга харыстабылларын үлэһиттэрэ биһиги копилкабытыгар 250 солк. уктулар. 1 сүһүөх начальнай оркуола үөрөнээччигэ Слава Куличкин жевачка ытытылаһыахтаах үбүттөн 5 солк. ажалан укта. Нам 1 сүһүөх начальнай оркуолатын коллективта 2 мөһ.солк., «Чэчир» детсад коллективта 1 мөһ. 61 солк. хомууйн киллэрдилэр. Хатырык оркуолатын географияда учуутала И.И.Попов 10 солк. киллэрдэ. Итинник кытытытытар элбэхтэр.

Мань таһынан марафон тэрээһин үлэтигэр гимназия коллективта, Хамаҥатта саха-французскай ассоциированнай оркуола сүрдээх көмөнү оҥордулар.

КОРР: Марафон «Сардага» кинотеатра ытытылыбыта. Бу убадараан тахсыбыт кэмигэр төһө тэпсэн, киртэтэ, ыһан-тоҥон бардылар?

Н.П.Колпашиков: Киһи сөүбүн курдук 550 киһи киран тахсыбатаһын курдук бэрээдэктээхтик, тэрээһинээхтик кытан бардылар. Тыһын айылдыбыт туһугар ытытыллар мероприятиены ис сүрэхтэриттэн ытытытыллара өтө көстөр. Биир да оро мекитириин көрбөтүм. Күнү быһа аһаҥас турбут кабинетын адыас да киртибэтэх, оннооһор остоулар уурбун уруукукам оннуттан уларыбатах. Онон туох да олуһун астыннык, сүрүм көтөбүлүнү.

КОРР: Николай Петрович, түмүккэр эбии тугу этиэхпин баараый?

Н.П.Колпашиков: Күннээҥи бэбээкэттэн хаһан да түспэт айылга харыстабылын курдук болпуроһунан утминаахтык дьарыктанар «ЭХО» киин тэрийэр үлэлэригэр кэлэр да өттүгэр улуус олохтоохторо уонна тэрлэтэлэрэ аһаабат көмөнү оҥороллоругар биһигэ улахан эрэл үөскээтэ. Итинэн сибээстээн сага кыһат үүннэриммит тэнгэ, өрөйөн-чөрөйөн сылдыбыт, үлэбит-хамнаспыт өссө үтүө түмүктэрдээх буолуоду диян эрэнэбит.

Кэпсэтиһи сүрүдүда Г.ЭВЕРСТОВ.

Салбаҥ орто оркуолатыгар биэс сылаах экологической үлэ быһаанын Намнаары. Аҥы улахан соруктары туруоран үлэни саҥалаатылар, педкомитетт биир сыйласта үлээтэ.

Бастакы сорук — 1-11 кылаастага экологияны предмет быһытынан киилэрин. Биһиги турурунан факультатив эрэ курдук киирдэ. Иккис сорук — кыһынгы телерадио тугары бырайыаһын оҥоруу. Утуе сорук — оркуолатын экологической кыһынгы кубулуу, 1998-99 үөрэх дьылыгар оҥоһулара быһааннар. Төрдүс сорук — сир аһын иһин аһылыах туһунан уонна аһылыаһын. 1997-98 үөрэх дьылыгар оҥоруот аһын уонна оҥо хомууйн уруу харчынан 13 мөһ. солк. киилээн улууска 1 мекити ылбытара.

Бэлэс сорук — нэһилиэк олохтоохторун экологической культуура үөрэттин уонна иһин. Экологияны дьыттан саҥаланар. Ол ыһыгынан үлэни психолог-социолог Винокурова В.С. саҥалаабыта. Экологической үлэни ытытыа олохтоох медпунтсабидэскай Ван Син Чин Зоя Михайловна уулуут Сивцева Наталья Николаевнаһын биригэ үлэһитин. Олохтоох дьаһаҥа комитетин урууһунэн экологической үлэни ытытыа компания тэрийибитэ. Биһиги, нэһилиэк кырдыабаастара, эмиз бу

БИЛИНГИТЭ УЛУУСКА СОБОТОХПУТ

үлэҥ кытарга быһаан ыһынан турабыт, оркуола ытыар үлэтигэр кытта баһалаахпыт. Пенсионер Липцева Елизавета Степановна бу үлэни ытытыа үтүө хомбуор буолар.

Ийэр ууну үөрэтти, чыһыны саҥаланна. Аҥыах хонуктаарыта учуутал Сивцева Н.Н. көрдөһүтүнэн РИА Сибирьдээҥи отделеһитин геологической институтун ст. научнай үлэһитэ Новгородов П.Г. ууну ыраастыа, фторду тахса сүрүтэ. Уубут саһааһын аһаҥыта, кэпсээтэ. Түөрт параметринан сөп түбэспэт, ол курдук, тиимэр элбэх, фтора суох буулахан проблема, тиимэр элбээҥи иһин организмизгар кулаһан, ордук куртаах уонна тиимэр. Ол туһунан нэһиликкэ бары араҥатыгар тирээдэти учууламгар, үөрэнээччилэргэ, тэрлэтэ салайааччыларыгар бэһиһээ өлөт, аһаҥас эфиринэн тэҥэстэ.

Ууну хайдах ыраастыры, фтордуу көрүөдөр, аһыах ыһа фтордаах рэствору аһылаах, харчы суура ахтаахта. Оркуола ууну ыраастыыр прибор уонна

фтордаах рэствор иэс ыһылына. Дөһсөдө манькы ууну саһаастаах аһылаах. Лехарин оҥорботоҥо хомсолотоох, кирээдэх уунан ыһыт оҥоһуллара кыһынгыт буолбатах. Кэлэр өттүгэр ууһПО правлениета, олохтоох дьаһаҥа дьарыктаналара бумуһулаах дьибин. Сивцева Н.Н. киһи доһорбуһагыгар туһалаах кыһынгы оһоһоһоох, кэскилээх үлэни саҥалаабыта кэрэхсээбилээтэ. Тэрлэтэ салайааччыра, дьаһаҥа үлэһиттэрэ П.Г.Новгородовка улахан махталбын тирээдэбит.

Тегурдук остоула бэйэбит санаабытын эппилибит. Аны сайын тахсан аһын күөлэри чыһынык ыраастырыа санаанын билэрбитэ. Ыраактан кэлэр ученайдарга ууус салаһата, үөрэтири управлениета күүс-көмө, сүбэ-ама буолларыгар баардыкмын этэ. Сайын Динтриева салайааччылаах ууну чыһынар экспедиция тахсара быһааннар, оркуола үөрэнээччилэрин кытта тэнгэ үлэһиттэрэ. Педкомитет мань үлэһиттээх оҥоруу курдууктары ыһан бэлэһинээтэх.

Аһыс сорук — экспедицияларга кытыты. Чыһынар үлэтигэр урдуктук сыһаанналар. 1996-97 үөрэх сылыгар Аня Амосова нэһиликкэ олохтоохторун туһунан дьаһаҥа оҥорон үөрэх управлениетин правитатынан бааралааһыта бу үлэни иһизэн-саҥаланан ытыар Н.Н.Сивцева улахан кылаастага нэдиһээҥи икки чаас оҥорор быһааннар. Балтаара сылаах экологической үлэ түмүгүнэн улуус телевидениетигар кытытыны ыһытара, ытытылыбыт кылаас чаһастара, экологической үлэтигэр сценарийдара барыта хомулар, уруулар.

Экологической үлэҥ урууһун, чериенне уулууга Жиркова Н.Н. көмөтө элбэх. Муһагыта айылга хоруулар элбэх экспонаттар баһаар, барыта бэйэбит нэһиликкитигэр баар көтөрдөр, кыһылар. Үөрэтэр оҥоруулар кэрэ айылдаах Саһабыт сирин, Салбаһыт туһунан урууһулар оҥорторор, ол түмүгэр экологической быһаҥабытара кыһынгы биригэбиһэри ыһытара.

Экологической үлэни ытытыа учууламгар Кривошапкина А.Е., Протопопова Е.Д., начальнай кылаас учууламгар, библиотектардар Аргунова Т.Н., Корякина П.П., төрөппүт Гаврильева О.А. теһуу күүс буоламгар, Омуһ тыһын учууламга Е.Д. Кутуков экологической темага омуһ тыһын уруок ытытыла кэрэхсээбилээтэ.

Экологической программаны олоххо киилэрин иккис сыла түмүктэн эрэр. Сэмэй да буоллар ситиһинээр баһаар, сотору республикатаҥа экологической конференцияга Наталья Николаевна үлэтигэр кэпсэһээтэхэ. Киһи салаһытынан оркуолаба, нэһиликкэ элбэх үлэ ытытылара быһааннар. Ол үлэҥ хас биридэн ыл, тэрлэтэ үлэһиттэрэ кытытыны ыһытыр эрийилэр. 2001 сылына оркуолабыт 70 сыһын туларыгар экологической оркуола буолбута биэс сыһын бэлэһинээтэ. Ууһулуһу саһаата, үөрэтири управлениета улууска сөботоох экологической оркуола буолаһытынан үп-харчы өттүнэн көмөтө хайһан да наһаалаах.

Оһон нэһиликкэ экологической программаны олоххо киилэрингэ биир санаанан үлэһиттээхтик, экологической үлэни ытытыа лесник Посельский И.А., землеустроитель Жирков А.М., охотобшество председатели Карпов М.К. быһааччы кытытытытар, нэһиликкэ олохтоохторугар, оркуола үөрэнээччилэригэр бэһиһээтэ, сүбэ-ама оҥороллор эрийилэр.

Нэһиликкэ тэрийибит экологической комитет үлэтигэр ууһулуһу баһаар эрийилэр. Айылга — нуорот баһаар буоларын биһиги өйдүүбүт. Учутал Сивцева Н.Н. ытыар «Эһин биһирэһин уонна биһиги, нэһиликкэ кырдыабаастара, ити үлэни ытытыа туора туруохпут суоһа, үлэбит быһаарын манькы үлэ эмиз киилэриһилибит.

Ууһулуһулар лесхоз, экология комитетэ экологиябыт туларыгар элбэх өртүтээх үлэни ытытыа хонпуромарын, ирдэһилэрин тустаах үлэһиттэригэр уруулар үлэтигэр ууһулуһулар. Бары саһааһыны түбэрээтэ эрчиһээтэ иһинибит дьыт хардыһыаһын, оркуолабыт үлэтигэр күүс-көмө буоуоһаһын.

Ф.УШНИЦКАЯ, Салбаһ кырдыабаастарын сэмэтиин преседателэ

Дорубуйа — күндү баай

БАЛЫЫҔАҒА — БОЛҔОМТОНУ!

Ылары бөгө ыбылы ылан, күн хараар, күнгөһа быстар күнэ тирээн кэллэһинэ, үрүн күммүт өллөһө, хара тымымыт харыйһа балыыһаларбыт буоллахтара дии. Ону Саха республикатын дорубуйатын харыстабылын министэ П.Н. Яковлев хаста да телевидениеһэн этэригэр: «Цивилизованнай дойдуларга курдук аны стационардары арыһан, амбулаторнай, профилатическай эмтээһини таниһан, бар дьоммут айылга алдынымыттан о.д.а. биричинилэртэн айгыраан, боумуран эрэр дорубуйаларын түргэнник чөлүгөр түһэрэ суолу тобулабыт, — диэххэ маарыныбырдык тоһоҕо-лоон араатардыырын биһир бэйэм соччо кырдыктаммат курдукпун, хата, эмиз туох эрэ үктэтиилээх үлүһүйүү буолара дуу?

Баар, ол уларыта тутуубут сараланытын бадахтаах, улууһум киһи балыыһатыгар сылы сыллаан тастан эмтөнө сатаан баран, суһал көмө массынатынан киһир эмтөнө сытан сабаралаатым быһыылаах.

Урут сөбүлээһини былаас сағана, ол да кэниттэн стационарга сыл айыи көриэтэ араас балыыһаларга сытан эмтөнөн-томтоһон, инбэлиит да буолларбын, сааһыран баччара көлбөт киһиэхэ уларыһыи дииһн харахха тута быраһыллар. Урут хроническай (олохсуйбут) ыары-

ылаахтары сылга иккитэ булгуччулаахтык стационарга сытан бэрэбиэркэлэһэн, эмтөнөн тахсарга модьуйаллара. Билигин, бука, П.Н. Яковлев телевидениеһа «интенсивнайдык» эмтээн, түргэнник үтүөрдэн, ыарыһах стационарга сытар хонуга арыһан тыллыахтаабын туһунан» ити хабааннаах этиитэ олоххо киллэриллэн эрдэһэ буолуо.

Ыарыһах дорубуйатын турууттан тутулууга суох эмтөнүн курсун барда да, тастан эмтөнө тахсарга тийиэр эбит. Стационарга уһунук сытырарбыт эмиир врач бэйэтэ сылы-сыллаан көлбөт хамнаһытан төлүүр үһү. Чэ, ити буоллун. Оттон бу «интенсивнай» эмтээһинмитигэр врачтарбыт бардылаттар эмиир эмтөрө суох. Хайдах, тугунан интенсивнайдык эмтээн үтүөрдэллэр? Баҕар, сөбүлээһини сағана курдук, ыалдыбааччыга сөп түбэһэр, бу тэһинан талбыт эминан тала сылдьан эмтииллэрэ буоллар, чачыта сотору да атахар турдуорун, чөлгөр түһэрэн таһаарыа эбиттэрэ ии?!

Билигин эмиир врачтара төһө ыараханы сүрэххиһэн сэрэйбиз. Урут сорох дьонго босхо эмп бэриллэрэ, о.и. иккис группалаах инбэлииттэргэ, билигин ол кэлиэ дуо? Эмтэнэргэр эмкин барытын, шприцтэри баастары бэйиң атыылаһарыи. Мин үс ый кэриңэ эмтэнэрбэр үс ыйдаах пенсиям тук

буолбата. Аны тугунан аһыһын? Коммерческай структуралар эмтэрэ талбытын күннэтэ ыарымы турар. Саға ыарахан сыаналаах эмтэри ыларга санаабаккын даҕаны. Дьэ хайдах буоларбыт? Льготабыт, чөлчөтөбиит төрө быһылына? Манна министр П.Н. Яковлев телевидениеһэн этэр: «Харчы суох! Онон бүтэр! Оттон Президент, Правительство, талбыт депутаттарбыт туох сүбэни биэрэллэрэ буолла?!»

Манник кырымычык, ыар кэмгэ улуус киһи балыыһатын терапевтискай-неврологическай отделениега күүһэ кыайарынан, кыаға тийиэринэ, ыһыктынан кэбиспаккэ дьулуурдаахтык, бэриһилээхтик үлэһи сылдьаллара бу коллектив улахан өнөтө буолар.

Отделениеһы үлөтигэр бэриһилээх, ор сылта үлэлээбит улахан опыттаах врач В.В. Винокуров иллээн-сағалаан салайан үлэлэтэр. Эмчиттэргэ баар буолааччылар: ыалдыбааччыны кытта анардас кэпсэтэн, көрөн, сүбэлэһэн да бардаһына, ыарыһах санаата чөлчир түбэлтэтэ. Оннук врачтарынан отделениеһа Н.В.Сметанина уонна улууска советох, былдыһа кка сымдыар Р.С.Софронов үрдүк билиллээх үлэлэтигэр үтүө сыһаннаах дьон үлэһиллэр. Отделение врачтара бары сүрэххэриң сылааһын, санааларын күүһүн, дьобурдарын биэрэн ту-

ран үлэлэһинэр төһөлөөх ыарыһағы үрүн күнүн сырдатан, саһадырбыт санаатын көтөрөн, тыһын уһанган, олоххо эрэли үөскэтэн, үтүөрдөн таһаараллара буолуо?

Билигин кэмгэ эттэххэ доһон: «Улуус киһи терапевтискай-неврологическай отделениеһыгар киһир сытан, эмтэнэн үтүөрдөн тахсытым», — дии. Дьыгэрманна врачтар, о.д.а. үлэһиттэр сыралары сылбалара тугунан да сатаан көнөммөт. Киһиэхэ кыра да наада, оттон ыарыһах киһиэхэ өссө кыра. Ыарыһах киһи уһан, эндири истибэт, ордуос о.д.а. буолар. Дьэ ону табан, билэн үлэһир дьон бу отделение коллективта буолар. Киһилэргэ бары махтал буолуохтун. Олохторугар дьол-соргу товууруйдун, үөрүү-көтүү арыстаһыт.

Түмүкүр: улуус салалтата, муһыһаһын депутаттара, Ил Түмэнгэ талбыт депутаттарбыт улуус балыыһаларыгар болломтөлөрүн урууллаах күннээри ирдэбил буолбут дии этэһинчир баҕарабын. Улуустар 24 кылаабынай врачтара дорубуйа харыстабылын ыарахаттарын тустарынан туруорсаан Президентигэр сурук суруйбуттара биллэр. Билиги улууспут салалтата, депутаттара киһилэр инициативаларын өйүөхтэрин наада.

Билигин айылгабыт алдыаммыт, олохтут сатарыйбыт кэмигэр Президент, Правительство, Министерство XXI үйүгэ туһулааммыт быллааннарын тускулун олох көнүөр дылы тохотон, үп-харчы тийиһинэн билигин баар дьон дорубуйатын тупсарга туһулууларын иһин боппуруоһу чуолкайдык, сытыгыт туруоруоһа, суһал дьаһаллар олохтоһоллорун өйүһиһээх наада. Онон улууспут салайааччылар, депутаттар дорубуйа харыстабылын боппуруоһугар атын улуустар салалталарын кытта тумсан бары кыахтарын, сатабылларын ууран сөптөөх дьаһалы ылларыахтара дии эрэннээри баҕарылар.

Д.ОБУТОВ. Халапатта.

Хаартыскаға: врачтар В.В.Винокуров, Н.В.Сметанина, Р.С.Софронов

Сэллик бактериальна тарҕанар сыстыганнаах ыарыы. Бу ыарыы киһитэ, сүөһүттэн, кыһылтан-сүөһүттэн, оннооһор сымыт, көтөр этин негүө сыстар. Ол иһин сэллик палочкалара киһи, сүөһү уонна көтөр киһиниригэр араһар.

Сэллик палочкалара тыһаннаах организм тас өттүгэр олус өр сылдьар кыахтаахтар. Тас эйтэргэ төһө эмэ өр сылдьан бараһа, ыарыһы көбүтэр кыахтарын сүтэрбэттэр. 50 кыраадыстан үһөһ итингэ 15-20 мүнүүтэ оруттахха эрэ өлөдлөр, тыһыныи наһаа тулуйаллар.

Ыарыы сыстыгыта үгэс курдук тыһанар организм тарҕанар. Билдэр киһи палочкалаах силэ сиргэ түһөн куураар уонна былалта кубулуйан киһи тыһанар организмгар киһирэн сугуйар. Билдэр киһи силэ сөтөлүннээһинэ, ытыр-таһына, 60-80 см ыарааха дьэри бырданалаан тарҕанар.

Киһи ыалдыбыта билиһинээһинэ, анал балыыһа киһирэн 1,5-2 ый устата сытан эмтөнөөхтөөх. Дьэтигэр тахсар түбэлтэтигэр, ыарыһах бары санитарнай-гигиеническай быраабылалары туһуоһуоһа, дьонугар кутталы үөскэтээ суоһуоһа. Туспа хоско эбэтэр быыс тардынан буччумук олоһуоһа, анал силлиир иһиттөөх буолуоһуоһа, туспа иһиккэ аһыахтаах, иһи иһиттэрин суодалаах ууга 20 мүнүүтэтэн итэрэ суох кэмгэ орутулуоһуоһа. Таһаһын сууһуоһун иһинэ, эмиз 20 мүнүүтэ орутуоһуоһа.

Билигин кэмгэ, нэһилиһинээһэ социальнай олоһо сатарыйан, арыгылааһын уонна табағы тардыы наһаа тэһийэн, Россия бары уобаластарыгар сэллик ыарыы өрө турда. Сэллиһинэн ыалдыы, ордук Саха сиригэр, чуолаан. Билиги улууспутугар наһаа элбэтэ. Дьокуускай куорат сорох кварталларыгар кыра орлор сэллиһинэн ыалдыылары хас да бук улаап-

пыта киһини дьиксинээрэр. Сэллик салгыты тэһийэтэһин биһир сурун маһтиһинэн ыалдыбыт киһини тута быһааран, киһини туспа туган эмтээһин буолар. Саға ыалдыбыт киһи эмтээһингэ бэриһинээһин, түргэнник үтүөрдүмтүө. Бу ыарахан ыарыһан ыалдыыны быһаарыыга фло-

Врач субота СЭЛЛИК УОННА КИНИТТЭН СЭРЭНИИ

рографическай чинчийи улахан анык көмөлөһөр. Төһө да ыалдыбыт чинчи суоһун үрдүнэн хас биһирди киһи сыл аһын биһирдэ флюорографияһа түһэн бэрэбиэркэлэһинээхтөөх. Сорохтор итингэ түһэртэн олоһо суох куттаналлар. Сыл иһингэр 3-6-та шпимокка түстөөх, дорубуйаһа охсуулаһын ойдуоһуоһа.

Өдөлөр ыалдыыларын МАНТУ быһыһын сылта иккитэ ыһтан билиһээһэ сөп. Быһыһылары саас уонна күһүн ыһтар ордук. Сэллиһинэн сэрэтин дьаһаллар быһыһыларын өрлөргө быһыһылар ыһтылаллар - роддомга вакцинация уонна долто саастаһытар иһинэ 5-6, 10-11 кылаастарга ревакцинация.

Бу ыйлыбыт дьаһаллары төдөрөн истэххэ уонна арыгылааһынтан, табактаһынтан туттуһаһа, сирдээх чэһин - чэбдик олоһ сирин туттуһаһа сэллиһинэн ыалдыы биллэрдики намтыан сөп.

Бойзөгит дорубуйатын көрүңүг, харыстаныт!

З.ПОПОВА, фтизиатр врач.

МАХТАЛ 1997 сылы быһа үһүн ыарыы кэнниттэн аһынныыга Дьокуускайга Медцентрга операцияламмытын. Операция медицинскай наука кандидатта Сивцев Василий Васильевич олоһубута. Операция үчүгэйдик аһыһта, онон сибээстээн киһиэхэ бэйиит хаһыһыт негүө махталбын тиздэбин. Аһынны 30 күнүгэр былһыһаттан тахсыбытым. 1998 с. тохсунньу 5 күнүттэн муус үстэр 1 күнүгэр диири Нам поликлиникаһын хирург враһа Семенов Инокентий Константинович медсестра Горбунова Ангелина Ивановнаһыи миниги дьэиһэр эмтээбиттэрэ, ый устата күн аайы бэрэбээскилээн оһо курдук көрбүттэрэ-хараһыһтара. Кинилэргэ киһини сыһаннарын, үлэлэригэр суобастаахтык сыһаннаһалларын иһин махталбын тиздэбин. Кинилэр көмөлөрүнэн мин бэйэбин үчүгэйдик санаһанбын. Маны сэргэ эһигини уонна эһиги дьэи кэргэнгиһин кэлэн иһэр 1 Маай, Кыһайы күнүн быраһыһынныктарынан эһэр-дэлиһин. Үлэһитигэр ситиһинээри, кытаанах дорубуйаны, үһүн дьоллоох олоһу баҕараһын. Өссө төгүл улахан махтал! Т. ЗАМЯТИН, Нам улууһун бочуоттаах гражданине

ДОРУОБУЙАН БЭЙЭН ИЛИИГЭР

ийбэт дьон, ордук студенттар, творческай үлэһиттэр баар буолаһар. Кинилэр түһүңгү биризмэни эмиз туһана сатыһалар, утуйбат инниттэн кофе эһин курдук араас ууну көтүтэр утахтары иһэллэр. Ол гынан баран хас биһирди киһи утуйар уутун көбүрэтэн да

туран дорубуйатыгар оһуостарбакка бэйэтин үчүгэй туругун сүтэримиз син. Оно аһыах үсулоубуйаны эрэ туһанаһа наада. Баһтан туран, үчүгэй физическай ноборууска наада. Күүстээх физическай эрчимиллэһинэн киһи

сүрүн былыһыннарын, ордук атах, иһи 15 мүн. үлээттэххэ киһи утуйар уутун 1,5 чааһын көбүрэтэр. Оноһа эһин бу күүстээх эрчимли күнү быһа үлээбэттэх эһин былыһыннарын сэргэхситэр уонна сылайыты аһарар.

Иккиһинэн, кураанах куртахтаах утуйдаһа киһи кыластык уонна үчүгэйдик утуйан турар. Тот аһылаһтан киһи түнн куртаһын эрэ энергиянан хааччыар, онон мэһин саға энергияны кыһан муһунуммат. Дорубуйаһа буортута суох аһыахтык утуйарга

өссө туохха эрэ бигэ сылаах буолуоһа наада (целеустремленность). Биллэрин курдук, оннук дьон хаһан баһарар энергияһыаһар, куруук сүүр-көтө, хамсаана-имээһэ сылдьар буолаһар уонна аһыахтык утуйаллар.

Бэлэмнээтэ «Знание» об. специаһна А.КОРНИЛОВА.

ҮЛЭТТЭН ҮТҮӨ ҮҮНҮҮ ҮРҮЛҮЙЭР

Ара баһылык — бурдук аһылык

КӨМҮС ТУОРААХ ДОЛГУЙУО

Саха сиригэр бурдук аан баастан 300-тэн тахса сыйлаарыта ыһыллыбыта. Ол туһунан Г.П.Вашарин: «Дьюкуускай куорат таһыгар 1643 сыйлаах саас иуучча сири онгоруоччулара быһкаа сиргэ аан манган биир ытыс кэригэ бурдук сизэмтэн ыспыллар. Ол төһө үүнүүнү биэрбитэ сылбибэт. Бу биир ытыс сизэмэ түһүүтэ улахан суолталаммыта. 1643 сыйтан ыла Саха сиригэр бурдугу ыһык дыһынардаах үлэтэ садаламмыта.»

Нам улууһугар Никольскайта 1805 сыйлаахха бурдук ыһыллыбыта. Энсизли хочотун өг буоругар итинтэн ыла көмүс туорахтаах бурдук суугунуу үүммүтэ. Күннээн Нам бааһынаһыгар гектартан улууска бурдугу үүннэри үлэтэ сыйна наптаабыта. Ол эрээри бүгүгү олохпун бурдугу үүннэри туһалаарын дьэңкэтик көрдөрдө.

Республикага бурдугу үүннэрини кэригэр сыйлан, бурдук үүннэрэр хаһаайыстыбалар ситимнэрин тэрийэр туһунан, СР Президенин 376 №-дээх Ыйаага 1998 с. кулун тутар 10 күнүгэр тахсыбыта.

Ыйаахха бурдук үүннэрэр 15 хаһаайыстыбалар, киһилэр бааһынаһа, туорахтаах культура ыһыллар иэһинэрэ, 1998 с. ыһык баастагы кээмэйэ бэлэтэммиттэрэ. Бурдук үүннэрэр хаһаайыстыбалар ситимнэрин туһунан балаһыанһа бигэргэтиллибитэ.

Нам улууһуттан Наум Наумович Сивцев салайааччылаах «Сухаһыт» бааһынай хаһаайыстыбата испиэбэҕкэ киллэрэллибитэ. Хаһаайыстыбага 2500 гектардаах бааһына сыйһарылыбыта.

РСФСР үтүөлээх рационализатор Наум Наумович Сивцев 1990 сыл-

тан бурдук үүннэриитинэн дьарыктанар. «Сухаһыт» бааһынай хаһаайыстыбатын тэрийэн салайар. Киһиэхэ 1014 гектардаах бааһына сыйһарыллыбыта. Ааспыт 1997 сылга эбиэһи, дьаһимизини, сэлэһиһинэйи ыһан, үүнүү мөлүөх буолан 158 тонна сизэмни хомуйбута.

Соторутаарыта «Сухаһыт» кооперацияга кириэхтээх бааһынай хаһаайыстыбалара түмсөн сүбөлэспиттэрэ. Кооперацияга Бөтүнтэн А.М.Макаров, Хатын-Арыттан В.В.Эверстов, «Модут» ГУП (В.В.Осинов), Хамааттааттан В.А.Герасимов, Никольскайтан И.И.Бережнев салайар хаһаайыстыбалара киридилэр.

Быйыл саас 1173 гектарга бурдук ыһыллаахтаах. Итичкэ иэһинээх сиргэ 210 тонна сизэмэ наада. Билигин 137 тонна баар. Эбии Уус-Алдантан 50, Мантантан 10 тонна сизэмни эбии ыһыллаахтаах. Кооперация күһүн 1035 тонна бурдугу хомуйуохтаах.

Наум Наумович «Сухаһыт» бааһынай хаһаайыстыбатыгар (бэйэтигэр) Т-150 уонна ДТ-75 маркалаах эргэ трактордар баалларын, ааспыт сааскы ыһыкка 7 техника, 8 киһи үлэһэттэрин эттэ.

— Өрдөөбүтэ — тутуллубут күрүөлэрбит эргэриэн, эмэриэн туһата суох буоллулар. Бурдугу үүннэрэр хаһаайыстыба үлэтин күрүөлэһинтэн садылаахтаах. Ол эрээри күрүөнү тутууга үгүс үлэһит, тутуу маһа, техника, уматык наада. Итилэри булар ыарахаттардаах. Баастаан утаа күрүөнү өрөмүөннөөн көрүөхпүт — диер Наум Наумович.

Н.Н.Сивцев Энсизли хочотугар бурдугу ыһыккы иккинчи эргитэр сыйлаах-сорукутаах, сааскы ыһыкка бөлэмнөөн түбүтүрэ сылдьар.

Хаартыскага: «Сухаһыт» бааһынай хаһаайыстыба салайааччыта Сивцев Наум Наумович.

«04» — КҮӨХ ТӨЛӨН «СУҔАЛ КӨМӨТӨ»

Улууска элбэх ыалга газ кириэн улаханньа абьараннылар. Киһилэр газовай оһохторун, гаһынан иттиһилэрин көрө-истэр, өрөмүөннүүр тэриһтэнэн «Ленагаз» акционернай обществону буолар. Онон бу тэриһтэ сүрүн үлэтэ — көрүү-исти, өрөмүөн. 21 үлэһиттээх тэриһтэнэн Шапошников Роман Семенович баһылыгы — көһүлүүр. Солбуяаччыта Мальцев Роман Романович киһи суох кэмизгэр суохтаппат.

Эмиэ газ тэриһтэлэрэ — «Якутгазстрой» уонна «Намгазстрой» объектарын «Ленагаз» АО-ба туттартараллар. Тэриһтэ үлэһиттэрэ бэйэлэрин үлэһитин таһынан аһыах ыалга газ киллэриитинэн дьарыктаналлар.

Сылга биридэ ГРП-ры, тэриһтэлэри, ыаллары кэриэс сылдьан котеллар, оһохтор туруктарын бэрэбиэркэлиһиллэр, билбэт-көрбөт дьонго сүбэ-ама бэрэплэр. Бу күннэргэ ревизия түмүктэнэн эрэр. Онтон газ быһылааһына тахсыбыт буоллабына «04» нүөмэргэ эрийдиг да кэлэн алдьаныһы туора-таллар. Аварийнай-дис-

петчерскай сулуусна түөрт үлэһитэ түүнэри-күнүстэри бу телефонга олоролор. Холобур, газ быһылаан тахсан дьэ салгынын 5-15 бырыһыанын ылбыт буоллабына уоту да холбоотоххо дэби тэби тахсын сөп. Ордук нэһиликтэртэн кэлэн дьэ куортманан олоор дьон манньыкка сэрэхтээх буолуохтарын наада.

Учуокка турар дьонго газовай баллоннары таһан газ кириэ илик ыаллара эмиэ газтаах

раттаабар 50 бырыһыанынан чэлэки.

Улууска газ кирибит алта нэһиликэннээх пууннара — Нам, Салбаң, Никольскай, Граф Бизэргэ, Алпааны уонна Хамабатта. Бу нэһиликтэр «Ленагаз» тэриһтэтэ суох сатаматтар. «Ленагаз» үлэтэ көрүүнэн-истиинэн, өрөмүөнүнэн эрэ мугурдамат. Инникитин үлэлэрэ кэһээн, элбээн илэрэ былааннар.

Хаартыскага: «Ленагаз» АО начальнига Ша-

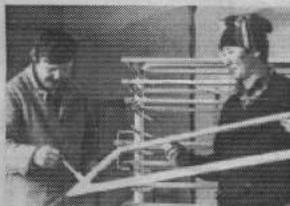

курдук сананаллар. Аһан баллон сыйаната 42 солк, кырата 20 солк. Тьа сирин быһыытыннан кую-

пошников Роман Семенович. «Ленагаз» АО үлэһиттэрэ газ линиятын бэрэбиэркэлиһиллэр.

Анал таһаарыны бэлэмнээтилер: В.РЫКУНОВА, К.КОЛЕСОВ, В.СЫРОМЯТНИКОВ

САКААСТААН — ОНГОРУОХПУТ!

НАМНААҕЫ
«ПРОМКОМБИНАТ» ААО
Макаров А.Г.,
Намнаагы «Промкомбинат» ААО
директорун солбуяаччы:

— 1995 сылтан аһаҕас акционернай общество быһыытынан үлэһитбит.

Уопсайынан, эстибэҕкэ тэриһтэ быһыытын халар иннитэн 3-4 бизнес-былааны онгостон, улуус дыһапталтагыгар, министерствога киллэриһиллэр.

Кирпиччэ заводун сөргүтүргэ сананан баран, наһа ыһыллыбытынан, элбэх үл ороскуоттаныабыттан, кыаллыа суоҕа диэн тохтообуппун.

Пенсепонтон тутуу матырыйаалын онгоруу сылтан СГУ научнай-производственной киһини кытта сибээстэһэн үлэни садалаабыппын. Онтубут кредит көстүбэҕкэ олоххо кирибэтэ. Урукку сылларга үрдүк бырыһыаннаах кредитэри ыһыппыт оуста, ыараханньык төлөстүбүт. Ол содула тэбэ сытар.

Аны саҕа технологиянан уонна олохтоох матырыйаалтан дьэбэ, дьэ тутуутугар анлаах тэриһлэри онгоруу бизнес-былааны бэлэмнээбиппиз. Министерство 1998 с. былааныгар көрүлүүх курдук буолан баран, икки атын улуустар промкомбинаттарыгар көмөлөстүлэр, иннэ гынан эмиэ кыаллыбыта.

Араас суолу-иһи көрдөнөн баран, улууска тутуу тэриһтэлэр эстибиттэринэн, тутуунан дьарыктананбыт, өрөмүөннүүр үлэлэри толоробут. Икки сылтан бэттэх коммунальнайдаахтар оттук мастарын бэлэмниһибит, ону таһынан тутуу маһын кэрдэн, пилорамабыт нөгүө таһаарыбыт. Урут стюльнай сыахпытыгар аһан мебель онгоруу эбит буоллаһытына, билигин дьэ тэрилин сакааһынан толоробут уонна тэриһтэлэргэ хардарыта аахсыыга түнүүк, аан холуодаһынын, араамалары онгоруобут. Аны ритуальнай өнгөнү толорууга эмиэ ыһытыбыт.

Тэриһтэбитигэр 30-ча үлэһиттээхпит. 1997 с. түмүгүнэн 1 млрд 400 тыһ. бордодуускуяны, өнгөнү онгордуубут, онтон 1 млрд. курдугун хардарыта уонна харчынан аарыстыбыт.

Уопсайынан, үлэ төлөбүрүгэр былырыныгыгы хамнас агарын эрэ аарыстыбыт. Ол иһингэр бордодууктанан, табаарынан, онгоруу таһаарыт бордодуускуябытынан эмиэ.

Хаартыскага: стюль Аргунов Афанасий Иванович (ханас), биригэдьири Новгородов Василий Николаевич.

«КҮӨХ МОБОЙО» СУОХ — XXI ҮЙБЭ

Итинник девизтээх улуус ыччатын, үрдүк кылааһын үөрэнээччилэрин ортотугар булугас өйдөөхтөр конкурстарга 4 зонанан ыһыаһына. Бөлөхтөр кыһылаахтара мүүс устар сүүрбэтин эргин Нам селолуутар финалга күөн керүстүлэр.

«Бүгүн арыгылыыр, табахтыыр модөһөй суох» бэйэни билиһиннэриин түһүмэһэр кыһык хавытыстах, хара сэмэһинтээх Т.Хомуспаах «Хомуспаах-интернейшн» уонна бэрт интэриһинэн аһаах Граф Бизэргэин «КБ» хамандалара инниги тарыстылар.

Каһитанар конкурстарыгар бэримчибит афоризмы, цитатаны ситэриги Хамабаттан «Саҕа сахалар» каһитана Николай Жирков хомобой өйүнэн, бэргэн эһитинэн аһаахтан чорбойон хамандатын инниги иһэһиннээргэ ситиһиннэрдэн бээрдэ. Арбын «Элен и К.» хаманда каһитана Лена Иванова да булугас өйүнэн онтон хаалсыба, тилэктэригэр оһорустулар.

«Бүрөм» түһүмэһэр бэримчибит тыллари бири мунуһууҕа рифмалаан хоһоон айарга «Хомуспаах-интернейшн» эмиэ чорбойдо.

Бу кизгэ «күөх мөбөй» ис эриэн, табах «дыалтын» бурдула саһытык сараланча, иһи бөбүрү сөтөөх түмүк онгостон курдук.

Барыта бүтэр үһүкүтүк. Тобус киһитэн састааптах компетентнай жюри түмүгү таһаарда. Кыһылаарынан уонна гран-при — видеоспөһөр хаһаайыһынан «КБ»-тан бээр-суоҕа О.Б. балыһан чорбойбут «Хомуспаах-интернейшн» буола. Аны күһүн республика маньык конкурсугар кытар барыта ыла. Атын хамандалар «Шарп» аудиомангитолалары туттулар.

Эдэр савс, булугас өй, чарыхай талаан кизгэтэ итинник түмүктэнэ. Онон ордук ыччат эриһини, табобы сценана эрэ буолсубка, олоххо эмиэ «кыһаарыгар» бээрарыт.

